

Gemeente van onze Heer Jezus Christus,

*Het woord is mens geworden en heeft bij ons gewoond,
vol van goedheid en waarheid,
en wij hebben zijn grootheid gezien,
de grootheid van de enige Zoon van de Vader.*

Johannes 1:14

Kerst in Damascus: het wordt in alle eenvoud gevierd, want de Syrische christenen leven nog steeds in grote angst. Damascus was eens de stad waar de apostel Paulus op zijn weg naar de stad met blindheid geslagen werd totdat de schellen hem van de ogen zouden vallen, en hij het licht weer kon zien. Damascus kent een lange geschiedenis van overheersers. Van de Perzische koning Darius, tot Alexander de Grote, keizer Justianus en de Sassaniden. Damascus kent ook nu een nieuwe veroveraar. Ahmed Hussein al-Sharaa, beter bekend onder de jihadistische naam al-Jolani, kwam met een heldere boodschap voor de Soennieten en Sjiieten: de Ommajaden zijn weer terug! Maar wat zal het de Syrische christenen brengen? In Damascus waart de angst nog steeds rond in de straten en de huizen van de mensen. Het land ligt in puin, er is bittere armoede en honger, een half miljoen Syriërs is vermoord door het regime van Assad. In Damascus is het een stille kerst, zoals lang geleden in Bethlehem.

Wat betekent kerst voor je? We worden graag warm van glühwein op kerstmarkten, en een tafel vol met lekker eten en familie om het mee te delen. Kerst gaat over warmte in koude dagen, over verbondenheid en goedheid. De vele initiatieven tijdens de warmste week laten één ding zien: dat wij geloven in goedheid, in zorg voor de ander. Maar meer nog dan dat, gaat kerst over Gods goedheid en trouw. Kerst betekent dat God met zijn licht onder de mensen komt wonen. God is niet ver weg, maar daalt juist af tot in ons bestaan.

Het Johannesevangelie begint met totale duisternis. Donkerder dan wij ons voor kunnen stellen, zwarter dan de nacht. 'In den beginne was het Woord' (Joh 1:1), schrijft Johannes. Steeds wanneer Johannes het over 'woord' heeft, komen we het Griekse woord *logos* tegen. Dat betekent niet alleen woord, maar ook zijnde. Johannes grijpt daarmee terug op het Joodse denken, waarin het woord, ten diepste staat voor het spreken van God, en de wijsheid die daarin te vinden is. Johannes wil daarmee zeggen dat de stem van God aan het begin staat van ons hele bestaan; in het woord dat God spreekt is licht aanwezig; het leven begint ermee.

Johannes verwijst hiermee naar het begin van de schepping, naar de eerste bladzijde van de Bijbel in het boek Genesis. Johannes gebruikt daarbij de Septuagint, de Griekse vertaling van het Oude Testament, die het over 'een begin' heeft (*en archè*). Ook in Gen 1:1 gaat het over een begin. Er is ooit een begin van leven geweest, nog voor de tijden geschapen werden. Het is onmetelijk en ontzagwekkend ver weg, niet te vatten voor ons mensen. Toen alles nog woest en doods was, toen er nog geen wereld was, geen grond onder onze voeten, geen bomen die zuurstof geven, geen sterren aan de hemel... er is nog niets dat leeft, dat beweegt of ademt. Er is slechts duisternis en chaos, een woeste oerzee. Maar God is machteriger en sterker dan het donker. Want in Gen 1:3 lezen we: 'er zij licht'... 'en er was licht'. Met Gods spreken ontstaat het leven.

Daarom zegt Johannes ook dat het begin bij God was en dat het Woord God zelf is. Alle leven begint met Gods spreken. Wanneer Johannes het heeft over het Woord, dan bedoelt hij de hele Schrift. De hele Thora is een bron van wijsheid. Het geeft richting, zoals een lamp in de nacht. Als je weten wilt wat wijs is en goed, dan moet je naar deze woorden luisteren. 'Daarin', zo zegt Johannes in vers 4, 'is leven en het leven is licht voor de mensen'. Johannes heeft het over het Woord als licht en leven; woord waarin Gods wijsheid tastbaar en voelbaar wordt voor mensen. En dat woord, zo blijkt herhaaldelijk in deze proloog, komt naar de wereld toe. Tot drie keer komt het terug in vers 7, 9 en 11, en gebruikt Johannes het werkwoord 'komen' (*erchomai*).

Hij kwam om te vertellen over het ware licht (Joh 1:7)

Dit is het waarachtige licht dat in de wereld komt en ieder mens verlicht (Joh 1:9).

Hij kwam bij zijn eigen mensen, maar die hebben hem niet ontvangen (Joh 1:11).

Er wordt ons vaak geleerd dat wij het beste uit het leven moeten halen, dat wij een betere versie van onszelf moeten worden. Je moet het maken in dit leven, en je moet het ook zelf doen, daar zelf verantwoordelijkheid voor nemen. Maar kerst gaat niet over mensen die opklimmen, maar over God die neerdaalt in onze wereld. God komt naar ons toe, en Hij is ons nabij in onze kwetsbaarheid en pijn. In deze wereld, die nog steeds zo vol is van duisternis, het kwaad dat mensen elkaar aandoen, brengt God licht. Hij doet dat door onder ons te komen wonen. In vers 14 schrijft Johannes:

Het woord is vlees geworden en heeft onder ons gewoond.

In moderne vertalingen lees je dat het woord mens is geworden. Maar dat staat er niet. Natuurlijk is Jezus een mens. Hij is geboren als een klein en kwetsbaar kind. Maar Johannes gebruikt het woord 'vlees' (*sarkx*). Hij bedoelt dat God is binnengetrepen op het hele terrein van onze menselijke kwetsbaarheid en ellende. Even weerloos als een lam, als een pasgeboren kind: zo komt God onze wereld binnen. En Hij zal al onze schuld en nood wegdragen. Zo breekt Hij de duisternis.

'Het woord is vleesgeworden en heeft onder ons gewoond'. Je zou ook kunnen vertalen: 'Hij heeft onder ons zijn tent opgeslagen'. Want dat staat er eigenlijk in de grondtekst. En ook hier merk je weer de Joodse achtergrond van het Johannesevangelie. De woordkeuze van Johannes herinnert aan de uittocht van Israël uit Egypte. Toen het volk veertig jaar lang door de woestijn moest zwerven, heeft God hen gedragen. God was niet ver weg; Hij keek niet toe. Hij was onder zijn volk te vinden. Wanneer ze na een dag reizen hun tenten opsloegen, ging God met hen mee. Hij was voelbaar en tastbaar aanwezig, alsof Hij zijn eigen tent onder hen had opgeslagen. Overdag ging Hij hen voor in de wolkkolom, en 's nachts wees Hij hen de weg door de pilaar van licht. Te midden van de droogte, de hitte en de stofwolken, de dorst en de honger, is God bij hen. God koos ervoor om af te dalen en het lijden van zijn volk zelf te doorstaan. Diezelfde weg zou Jezus ook gaan. Hij wordt geboren in een schamele stal. Er is voor hem geen plaats om te rusten. Vanaf het begin zou Hij één worden met lijdende mensen. Niet alleen voelt Hij onze pijn en onze zorgen mee, Hij draagt ze ook, Hij verlost ze. Daarom is Hij het licht voor alle volken.

Wij zijn geroepen om in zijn spoor mens onder de mensen te zijn, licht voor de ander. Je vraagt je soms af wanneer de schellen van onze ogen vallen. Wanneer houden wij

mensen op met het vervolgen van de ander, het neertrappen van Gods schepping? Wanneer begrijpen we wat het betekent om echt mens te zijn, zoals God dat bedoelt? De tijdsgeest maakt het er niet makkelijker op, want de wereld waarin wij leven lijkt steeds donkerder te worden. Ik keek deze week naar een interview met hoogleraar geschiedenis Beatrice de Graaf in Buitenhof. Ze kwam met een scherpzinnige analyse, waarbij ze op de parallellen wees tussen onze tijd en de jaren '30 van de vorige eeuw. Ze wist zich daarbij geïnspireerd door Johan Huizinga, de bekende Nederlandse historicus die zelf die donkere periode heeft gemaakt en al vroeg benoemde hoe de politiek ook toen doolde in het donker. Huizinga keek naar leiderschap vanuit de deugden die sinds de Middeleeuwen de maatschappij hadden bepaald. Waarden als wijsheid, rechtvaardigheid, moed, zelfbeheersing, geloof, hoop en liefde. Op die waarden moet elk menselijk handelen beoordeeld worden.

Huizinga schreef toen, dat de beginselen van het recht zelf 'bij het grofvuil van de geschiedenis zijn gezet; het is zover gekomen', stelde hij 'dat het systeem van het volkenrecht niet langer als beschaving wordt erkend en dat we terugzakken onder het niveau van een archaische cultuur en terechtkomen in volstrekte gewelddadigheid'.

De tijd van Huizinga werd overschaduwde door de opkomst van het nationaal-socialisme; het hele politieke stelsel was gericht op het vernietigen van kwetsbare groepen. We herkennen de bangmakende parallellen wel. Want zien we vandaag niet hetzelfde gebeuren? Internationaal recht en mensenrechten worden door belangrijke en machtige leiders niet meer serieus genomen; steeds staan ze weer op, heersers die niet vrede en gerechtigheid als doel hebben, maar oorlog en het vernietigen van de ander.

Beatrice de Graaf benadrukte dat handelen vanuit hoop betekent dat je niet dwaas doet. Realistisch zijn betekent dat je durft benoemen in wat voor toestand onze wereld is terechtgekomen. Maar dat betekent niet dat we cynisch moeten worden. Er is licht. Er is hoop! Handelen vanuit hoop betekent nu dat je midden in de duisternis kiest voor het goede, dat je moed toont, dat je mensen met liefde behandelt, dat je doet wat rechtvaardig is. Dat je waarlijk mens wordt, zou Johannes zeggen.

Het gesprek met Beatrice de Graaf was voor mij nog completer geweest als ze had verwezen naar Dietrich Bonhoeffer. Hij was een tijdgenoot van Huizinga, en deed precies wat Huizinga bedoelde. Juni 1939 is een beslissend moment in het leven van Dietrich Bonhoeffer. Enkele maanden later zou de oorlog uitbreken. Hitler is al bijna zes jaar aan de macht en de Jodenvervolgning is allang een feit in Duitsland. De Lutherse kerk was een pijnlijk verlengstuk geworden van dit kwaad. Er bestaan huiveringwekkende foto's van rijksbisschop Müller die met zijn toga aan, te midden van Duitse soldaten de Hitlergroet brengt. Op de vijftigste verjaardag van de Führer, schrijft de Luthers-Duitse kerk in één van haar bladen een gelukwens: 'Wij vieren in jubelende vreugde de vijftigste verjaardag van onze leider. In Hem heeft God het Duitse volk een ware wonderdoener gegeven'.

De rillingen lopen over je rug als je daar vandaag aan terugdenkt. Want wat staat dit ver af van het jubelen van de engelen. Bonhoeffer moest daar niets van weten en hij verzet zich dan ook tegen het Nazisme. Samen met anderen richt hij de belijdende kerk

op, en geeft hij leiding aan een predikantenseminarie, waar het ware evangelie van licht en vrede verkondigd wordt. Maar dat maakt hem verdacht. Hij loopt gevaar in Duitsland. Daarom krijgt Bonhoeffer, die toen al een begaafd professor was, in 1939 de uitnodiging van de Amerikaanse kerken om in New York als predikant te komen werken. En daarmee opent zich de mogelijkheid om uit Duitsland weg te vluchten. In Amerika is hij veilig, en kan hij wachten tot de onrust voorbij is, terwijl hij ondertussen aan zijn theologische carrière kan werken.

Maar in New York begint Bonhoeffer te twijfelen. Doet hij hier wel verstandig aan? Is dit wat God van hem vraagt? Moet hij niet bij zijn broeders en zusters in Duitsland blijven? Bonhoeffer wordt steeds onrustiger, en uiteindelijk beslist hij nog dezelfde maand om terug te keren. In een brief aan zijn collega schrijft hij:

‘Ik denk dat mijn komst naar Amerika een fout was. Deze zware periode van onze nationale geschiedenis moet ik doormaken bij de christenen in Duitsland’. Even verderop schrijft hij ook: ‘Ik heb niet het recht om aan de wederopbouw van het christelijk leven in Duitsland mee te werken, als ik niet de beproevingen van deze tijd met mijn volk doorsta’.

Bonhoeffer had de moed om terug te keren, omdat hij liefde had voor zijn volk, liefde voor de wereld, liefde voor slachtoffers van geweld. In de duisternis wilde hij bij hen zijn. Hij deed het goede in het aangezicht van het kwaad. Hij doorstond de beproevingen van zijn tijd, en stierf eraan. Om diezelfde reden zijn er vandaag mensen die terugkeren naar Syrië: uit moed, uit liefde voor hun volk, en de hoop op een beter en menswaardiger Syrië. ‘Laat warm en stil de kaarsen branden heden, die Gij hier in ons duister hebt gebracht’. Het zouden één van de mooiste dichtregels worden van het lied ‘Door goede machten’, dat Bonhoeffer vlak voor kerst 1944 schreef. Hij zit dan al sinds 8 oktober te wachten op zijn noodlot in de lugubere keldergevangenis van het Gestapohoofdgebouw aan de Prinz-Albrechtstrasse in Berlijn.

Midden in de duisternis kiezen voor licht, voor vrede. Daartoe roept het Johannesevangelie ons op. Om opnieuw herboren te worden als nieuwe mensen, die leven kunnen in het licht van Christus. ‘Wij zijn de tijden’ schreef Augustinus in een al even donkere tijd, toen het Romeinse rijk op instorten stond, en de legers aan de poorten stonden. Doe niet cynisch, maar kies voor het goede, hoe donker de tijden ook lijken. Want er is licht, en de duisternis heeft het niet vermorzeld. Nog steeds klinken Gods goede woorden van wijsheid en vrede in deze wereld. We zouden Gods woorden nooit kunnen begrijpen, als God zijn Zoon niet naar deze wereld had gezonden. Jezus die ons geleerd heeft wat het betekent om alles over te hebben voor de ander, om te blijven geloven in vrede en rechtvaardigheid. Want daarin laat Hij de grootheid van de Vader zien, in zijn overgave en zelfopoffering. Sluit je ogen niet voor het donker, loop niet weg voor lijden, maar wees in dat donker als licht. Door verdriet te hebben met de slachtoffers van de aanslagen in Magdenburg, door te bidden met heel je wezen voor wie vluchten moet voor oorlog, door te geven aan wie niets heeft. Wees dus mensen van het licht, heb moed en heb lief.

Kies je woorden met wijsheid, doe recht aan elkaar. Laat je denken en je doen vervuld worden door de liefde en het licht van Jezus.

*O Christus, woord der eeuwigheid.
Hoe hadden wij U ooit verstaan,
waart Gij niet tot ons uitgegaan,
o levenswoord van den beginne?
Spreek, woord van vlees en bloed ons aan,
o Christus, treed ons leven binnen.*

*Gij werd een mens, maar zonder eer,
die in de wereld geen verweer,
niet heerlijk had voor mensenogen.
Gij Woord dat antwoord vraagt, o Heer,
geef dat wij U herkennen mogen.
Lied 826, vers 2 en 3*